

FIATALOK FIATALOKRÓL

Ifjúsági élethelyzetek Ifjúságszociológiai tanulmányok

Szerk. Balku Anett, Dusa Ágnes, Sörös Anett

A kötetről

A kötet kiváló megvalósulása a fiatal kutatók és a mentorok együttműködésének. A tanulmányok egyfelől arról tanúskodnak, hogy a szerzők komolyan vették az alap-, illetve mesterképzés szakdolgozat-készítési munkáját, másrészt arról, hogy volt szerencsájük, képességük, nyitottságuk, alkalmuk bekapcsolódni egy olyan projektbe, amely szakmai útmutatást és publikációs lehetőséget egyaránt kínált számukra. Sőt a szerzők egy részének alkalma nyílt belekóstolni és tapasztalatot szerezni a szerkesztési munkálatokba, feladatokba. Így valószínűsíthető, hogy a szerzők a kutatás megtervezésének fázisától a publikáció megjelenéséig minden kutatási, elemzési fázisról – szakmai felügyelet mellett – önálló tapasztalatokat szerezhettek, tehát olyan gyakorlati tudásra tehettek szert, ami egyre értékesebb kincsnek számít a szociológusképzés, utánpótlás-nevelés területén. Hogy ez miért van így, abban – feltételezésem szerint – konszenzus uralkodik a szakma művelői körében. A szociológusképzés kulcsfontosságú eleme a szakmai tapasztalatszerzés. Ennek egyes fázisaival különböző tantárgyak foglalkoznak, de egy kutatás teljes folyamatával főként extracurriculáris tevékenységek révén, például szakkollégiumok, kutatóműhelyek keretében ismerkedhetnek meg a leendő kutatók. Ehhez természetesen szükség van mind a fiatal szerzők kitalálására, mind a mentorok (nem kis) energiaráfordítására. Jelen kötet létrejöttében igen jelentős szerepet játszott Szabó Ildikó professzorasszony, akiről volt alkalmam éveken át megtapasztalni, hogy ha diákok, fiatal kutatók mentorálásáról, kutatásról és publikálásról van szó, nem ismer fáradtságot, tudása, iránymutatása, tanári habitusa inkubátorként veszi körül és indítja el szakmai útjukra a tanítványokat. Kinek szól a kötet? Egyrészt fiatal, de nemcsak fiatal kutatóknak, akiknek elméleti és empirikus szempontból egyaránt követendő mintákkal szolgálnak a szerzők arról, hogy mi lehet aktuális téma, hogyan lehet azt megfogni, kezelni, konceptualizálni, operacionalizálni, elemezni, értelmezni. Másrészt fiatalokat érintő társadalmi folyamatok iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönségnek. Ezek között lehetnek a fiatal generációk tagjai, az ifjúság szocializációjában részt vevő intézmények képviselői (szülők, pedagógusok stb.), akik számára kevésbé a kutatás menete, módszertani szempontjai szolgálnak hasznos információkkal, mint inkább problémafelvetései, eredményei. A kötet tartalmi és formai szempontból egyaránt igényes teljesítmény. A borító a projekthez és a szerzőkhöz igazodva az egyetem belső teréből mutat egy részletet, bizonyos szögből, bár viszonylag kevés életjellel. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011. A betűtípus és a borító színei sugároznak inkább fiatalos lendületet. A kötet nem figyelemfelkeltő, nem a külsejével vonja magára a közönség figyelmét, hanem például azáltal, hogy fiatal kutatók és mentorok találkozásának kézzelfogható produktuma. A tartalmi igényességre visszatérek az egyes tanulmányok rövid bemutatása során.

A tizennégy szerző – egyesek több tanulmány esetében is szerepelnek társszerzőként – 1985 és 1988 között született fiatal, többségük mesterképzős, három kivétellel kutató munkatársai a *Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Csoportok, csoporthatárok csoportkultúrák* című OTKA kutatásnak. A kötet három fejezetbe tagoltan tizennégy tanulmányt tartalmaz.

I. Van-e élet az egyetem előtt?

Az első és egyben leginkább terjedelmes rész hét írást tartalmaz, és az egyetem előtti életszakaszról szól. Ezekben az óvodások, általános iskolások, középiskolások képezik azt a három célcsoportot, alapsokaságot, amelyek könnyen elérhetőek, megfoghatóak, vizsgálhatóak az egyes oktatási intézmények keretei között. Az első rész témakörei a következők voltak: a rétegződésben elfoglalt hely és a mobilitási esélyek, a kisebbségi léthelyzetben kialakuló identitás, a demokráciához és a mássághoz való viszony, annak médiafogyasztással való kapcsolata, a felnőtt társadalomhoz és a kortárscsoportozóhoz való viszony. És most lássuk röviden az egyes írások tartalmát. Bízom benne, hogy az egy-egy bekezdéses ízelítők serkentik a célirányos olvasási kedvet. Az első tanulmány három – egy elit, egy alsó középosztálybeli és egy hátrányos helyzetű családok gyerekeit foglalkoztató – óvodát hasonlít össze. Módszere a fókuszcsoporthoz tartozók körében. A szerző, Lovász Ildikó hat témáról (erkölcsi értékek, hatalom, nemzeti kötődés, társadalmi egyenlőtlenségek, politikai rendszer és a világkép forrásai) kérdezte az 5-6 éveseket, és arra a következtetésre jutott, miszerint ebben az életszakaszban már jelentős mértékben tájékozottak a gyerekek a társadalom ezen szegmenseiről, illetve, hogy az egyes óvodás csoportok között nagymértékű különbségek érzékelhetőek a válaszok számát és tartalmát illetően. Kiderül a tanulmányból, hogy a társadalmi háttér differenciáló hatása mellett ebben az életszakaszban már az óvoda és a tömegkommunikáció is szerephez jut a szocializáció és a politikai szocializáció folyamatában. A tanulmány érdeme a szakirodalmi megalapozottság mellett a téma, a célcsoport és a módszer viszonylagos egyedisége, kevésbé elterjedt eszközök használata. A második tanulmány a továbbtanulási döntéseket és az iskolaválasztási stratégiákat elemzi az általános iskolát kezdő gyerekek szüleinek körében. Szerzője, Sörös Anett arra keresi a választ, hogy a származási különbségek milyen iskolai élet- és munkahelyi karrierútbeli különbségeket vetítenek előre. Foglalkozik az iskolai szegregáció problémájával is. Különböző iskolákból, osztályokból, társadalmi rétegekből kiválasztott első osztályos gyerekek édesanyjával készült interjúk alapján válaszolja meg a szakirodalmi áttekintés által megalapozott hipotéziseit. Húsz félstrukturált interjút készített. Módszerválasztását az indokolja, hogy elsősorban a döntések motivációja érdekli. Arra az eredményre jut, hogy az alacsonyabb státusú szülők nem választják az iskolát, nem mérlegelnek minőségi szempontokat, ehhez kevésbé adták a lehetőségeik, hanem a legközelebbi iskolába íratják gyermekeiket, míg a magasabb státusú szülők hosszabb távon gondolkodva olyan intézményt választanak, amelyben nagyobb garanciáját, potenciálját látják a későbbiekben a kulturális és anyagi tökefelhalmozásnak. Összegzésében megállapítja, hogy az oktatási rendszer jelenlegi működése a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődéséhez járul hozzá, hogy a szabad iskolaválasztás lehetőségének eltörlése nem tűnik kivitelezhető alternatívának az esélyegyenlőség növelésére, és hogy további kutatások szükségesek egy minden társadalmi csoport számára elfogadhatóbb alternatíva kidolgozásához. A harmadik tanulmány témája az iskolai erőszak, amely több tudományágat érint. A deviancia szociológiája, a pszichológia és a

szociálpszichológia egyaránt foglalkozik a témával, amelyek megközelítéseit illetően a szerzők bizonyítják jártasságukat. A téma aktualitását az utóbbi években elterjedtebbé vált erőszakos cselekedetek támasztják alá, illetve azok mediatizálása. Olvashattunk mind a magyarországi, mind a nemzetközi sajtóban tanár-diák, illetve diák-diák viszonyban verbális, valamint fizikai erőszak alkalmazásával történő konfliktuskezelésről. A szerzők, Nagy Zita és Dojcsák Ádám nem végeztek saját vizsgálatot, hanem több, ebben a témában megjelent kutatás eredményei alapján fogalmazzák meg következtetéseiket. Összegzésük olvastán viszont hiányérzete marad a recenzensnek. Ugyanis azt fogalmazzák meg, hogy egyre elterjedtebbek az agresszív cselekedetek az iskolákban, és ezek megelőzésére prevenció programokat vezettek be az egyes intézményekben, valamint hogy a származás összefügg az agresszív cselekedetek gyakoriságával, ezért fokozott figyelmet kellene fordítani az egyes történések okainak vizsgálatára. Az olvasó úgy érezheti, hogy ezekkel az információkkal a tanulmány elolvasása előtt is rendelkezett, és a szerzők nem támasztják alá megfelelően állításait. A negyedik tanulmány a médiahasználat és az előítéletesség összefüggéseit elemzi, a szerző akkurátus munkáját jelzi az írás követhetősége, könnyen áttekinthető szerkezete, vezérfonala. Szerzője, Molnár Viktória Gizella kvantitatív adatok másodelemzése révén magyarázó modellt épít, e célkitűzés professzionális megvalósítása kiemeli a szakdolgozatok sorából. A média szocializáló szerepe mellett a társadalmi háttér egyes elemeinek hatásáról alkot képet. A 2005–2006-os adatok visszaigazolják azt a tendenciát, miszerint kisebb településekről, alacsonyabb iskolai végzettségű szülőktől származó, szakközép- vagy szakiskolába járó, nem vallásos fiúk kevésbé elfogadók más csoportokkal szemben. Az ötödik tanulmány két kárpátaljai magyar középiskola végzős diákjainak identitásdimenzióit hasonlítja össze. Az összehasonlítás legfőbb problémája az alacsony esetszám, ugyanis az egyik iskolában 30, a másikban 79, tehát összesen 109 tizenkettedikes diák tanul. A szerző, Márkus Zsuzsa foglalkozik a nyelvhasználattal, az iskolai teljesítménnyel, a továbbtanulási szándékkal és a munkavállalási jövőtervekkel, a nemzetfelfogással, valamint a vallásgyakorlással. Nem derül ki az elemzésből, hogy a vizsgált dimenziókban ábrázolt különbségek szignifikánsak-e, illetve az alacsony esetszám a szignifikanciaszintet is befolyásolhatta. A hatodik tanulmányban Nyüsti Szilvia a demokráciafelfogások területi különbségeit vizsgálja magyarországi középiskolások körében 2008-as adatok másodelemzése alapján. Elméleti és módszertani szempontból jól megalapozott munka, két tipológiát használ. Kimutatja, hogy milyen területi, illetve iskolatípusbeli különbségek húzódnak az egyes demokráciafelfogások között. A hetedik tanulmány a kapcsolati tőke generációról generációra való átörökítési, újratermelődési képességével foglalkozik. Varga Szabolcs munkája jól követhetően mutatja be a kutatás és elemzés egyes lépéseit, a hipotézisek megfogalmazását, a kutatási előzményeket, a módszereket, az indikátorokat, valamint az összefüggéseket. Arra az eredményre jut, hogy a kapcsolati tőke másképp viselkedik, mint a kulturális és anyagi tőke, a származás hatása a szociometriai pozícióra nem szignifikáns, a kapcsolati tőke az oktatási rendszeren belül nem termeli újra önmagát. A szerző kutatási javaslatokat fogalmaz meg egyrészt arról, hogy nagyobb esetszámú vizsgálatban akár szignifikánsnak is bizonyulhatnak a vizsgált összefüggések, másrészt az egyes fogalmak operacionalizálására vonatkozóan.

II. Egyetemi élethelyzetek

A második rész négy tanulmánya az egyetemen töltött időszakra koncentrál. Ezek között az előző részhez viszonyítva új témát jár körül a campusszal mint léttérrel, identitásképző tényezővel kapcsolatos kutatás, illetve az egyetemisták nyelvhasználatát, szlengjét elemző írás. A politikához és a mássághoz való viszony – téma szempontjából – hasonlóságot képez az első és a második rész között. További hasonlóság az első és a második rész tanulmányai között, hogy célcsoportjukat tekintve ez utóbbiak is könnyen elérhető, oktatási intézményi keretek között megtalálható alapsokaságot vizsgáltak. A második rész első tanulmánya részt vevő megfigyelés módszerével az egyetemisták által leginkább frekvenciált helyeken – az egyetem főépülete előtt, házibulikban, szórakozóhelyeken és fesztiválokon – végzett vizsgálat eredményeit elemzi. A szerzők – Dojcsák Ádám és Sörös Anett – hat megfigyelés alapján tárgyalják a politika verbális, vizuális és audiovizuális megjelenési formáit. A vizuális jelek közül a politikai szélsőjobboldalhoz tartozó motívumokkal foglalkoznak. Ez egyrészt a dolgozat egyik érdeme, mivel aktuális jelenségek értelmezésével foglalkozik, másrészt annak egyik korlátja, mivel a motívumok értelmezése teljesebb lett volna, ha kiegészül más ideológiákhoz tartozó kampányelemek elemzésével, a kontextualizálást kiegészítve. A második tanulmányban Dusa Ágnes azzal foglalkozik, hogyan gondolkodnak meleg és heteroszexuális debreceni egyetemisták a homoszexualitásról. A témának megfelelően a szerző félstrukturált interjú használata mellett dönt. Saját eredményeinek bemutatása előtt áttekinti a Magyarországon ebben a témában hozzáférhető kutatási adatokat a kilencvenes évek elejétől a vizsgálat időpontjáig. A tíz heteroszexuális és hét homoszexuális fiattal készült interjú egy az elterjedt előítéletek és sztereotípiák feltárására szolgáló esettanulmány megírásának képezik, az alapját. A tanulmányban az interjúalanyok percepcióinak megfelelően megjelenik a divatmelegek és normális melegek elkülönítése, a homoszexualitás mint jelenség és a homoszexuálisok mint egyének kettéválása, a mássággal szembeni elutasító attitűd és a tolerancia értékeinek preferenciája mint ambivalens viszonyulásmód. A harmadik tanulmány az elsőhöz hasonlóan a részt vevő megfigyelés módszerét alkalmazza az egyetemisták szóhasználatának felderítésére. Popovics György tanulmánya a szleng fogalmával kapcsolatos elméleti megközelítéseket tárgyal, majd két házibuli és a Campus Fesztivál alkalmával megfigyelt csoportok nyelvhasználatát elemzi. Jegyzetei alapján összehasonlítja a két házibuli alkalmával szóba került témákat és az azokhoz tartozó jellegzetes kifejezéseket. Kiemeli a nemek, szakok, alkoholfogyasztási szokások alapján körvonalazódó különbségeket a csoportokban. A fesztiválon végzett megfigyeléseket nemek szerint mutatja be. Ahogyan a szerző is jelzi, munkáját alapozó kutatásnak szánja. Érdeme, hogy egy szociológiai szempontból kevésbé kutatott témával foglalkozik. A negyedik tanulmány a kollégium csoportidentitás-formáló szerepét elemzi. Olvashatunk a kiválasztott kollégiumban és alberletben élés közötti hasonlóságokról és különbségekről, valamint a szerzők – Zékány Erzsébet és Harmati Edina – megpróbálják típusokba sorolni az egyetemistákat a kollégiumhoz való viszonyuk alapján a részt vevő megfigyelésük és hat fókuszcsoportos interjú eredményeit elemezve. Osztályozási szempont a szobák berendezése, a kollégiumban töltött idő mennyisége, valamint a társaságokban, kollégiumi életben való részvétel intenzitása.

III. Az egyetem falain kívül

A harmadik rész három tanulmányának szerzői nem (feltétlenül) oktatási intézményekből választanak célcsoportot. Részben ezért, részben más tényezők miatt tematikailag ez a leginkább heterogén része a kötetnek a recenzens véleménye szerint. A tanulmányok közös eleme a kvalitatív módszerek használata. Az egyik tanulmány a politikai graffitiket, a második sportolónők családi és karrierútját, a harmadik az internetes szerepjátékokban való részvételt vizsgálta. A harmadik rész első tanulmányának témáját a falfirkák képezik. Ebből a szempontból a második rész első tanulmányához hasonlít leginkább. A szerzők – Balku Anett, Dusa Ágnes és Sörös Anett – fontosnak tartják a graffitizés és a falfirkálás jelenségének egymástól való elkülönítését. Rámutatnak a kettő közötti különbségekre: a szerző beazonosíthatóságára, illetve be nem azonosíthatóságára, a szubkulturális hovatarozásra, illetve annak hiányára, a szűkebb és tágabb olvasóközönséghez szóló üzenetekre, végül a hasonlóságokra, amelyek a rejtőzködésben és az illegalitásban rejlenek. A második tanulmány témája a sport- és a genderszociológia területének találkozási pontja, élsportoló ökölvívó nők élet- és karrierútja. Kovács Klára azt feltételezi, hogy a sportág természetéből adódóan az interjúalanyoknak egyaránt eleget kell tenniük férfi és női szerepelvárásoknak, ami konfliktusokhoz vezet. Két, olvasatomban egymáshoz nagyon hasonló hipotézist fogalmaz meg, amelyek között döntő mértékű tartalmi átfedést látok. A tíz interjú – öt élsportoló ökölvívónő és négy férfieldző – eredményeinek elemzése előtt a szerző áttekinti a témába vágó szakirodalmi és kutatási előzményeket, majd hét alfejezetre tagolva mutatja be a sportolónők életútját a pályafutás kezdetétől a családon át a jövőképig. Végül a kötetbe válogatott utolsó tanulmány szerzője vállalkozik megítélésem szerint leginkább új téma, jelenség kutatására. Balku Anett online szerepjátékokban részt vevő egyetemistákat vizsgál, valamint e szerepjátékok csoportképző erejét elemzi. Elméleti szempontból megalapozott munkájának empirikus része online megfigyelés módszerével operál. Felderítő vizsgálatának eredményei alapján új kutatási kérdéseket, hipotéziseket fogalmaz meg a vizsgált szerepjáték szubkultúra-formáló hatására, a részvételi, illetve szerepválasztási motivációra, a kapcsolat kialakítási stratégiákra vonatkozóan. A tematikai sokszínűség a kötet egyik erénye. A vizsgált témák aktualitását több tényezőben látom. Egyrészt olyan témákat járnak körül a fiatal kutatók, amelyek az elmúlt néhány évben jelentős változásokon mentek keresztül. A változás közös eleme a politikai szocializációhoz kapcsolódó kutatások, a mássághoz való viszony, a nyelvhasználat, falfirkák, mobilitási esélyek stb. vizsgálatának. Tehát akár kutatott, akár kevésbé kutatott egy téma a szakirodalomban, a lezajlott helyi és globális léptékű változások révén új információval szolgálnak a tereptapasztalatokat feldolgozó szerzők. Másrészt vannak a témák aktualitásának makropolitikai összetevői is. A mássághoz való viszony, a kisebbségi léthelyzetben kialakuló identitás változásaihoz ugyanis nagymértékben hozzájárulhattak a közelmúlt bel- és külpolitikai eseményei. A kötet kevésbé vet fel újdonságnak számító témát. Nem foglalkozik például azzal, hogy a közösségi oldalakon eltöltött idő milyen összefüggésben van a személyközi találkozással, stb. Egyrészt tehát „hagyományos” témák, másrészt természetesen a projekt célkitűzéseinek megfelelő témák állnak a kötet szerzőinek fókuszában. A kötet szerkesztésében, fejezetekre való tagolásában úgy tűnik, a célcsoport volt a fő határképző tényező, a vizsgált mintasokaságok életszakaszbeli sajátosságai alapján kerültek be a tanulmányok egyik vagy másik fejezetbe. Ezen a csoportosítási kritériumon kívül alkalmazhatónak látok több további szempontot. Az egyik ilyen kritérium a témák természete. Például a tanulmányok többsége a politikai szocializáció, illetve a politikai kultúra témakörébe tartozva alkothatna egy

fejezetet, a tanulmányok egy következő csoportjának közös eleme a rétegződésben elfoglalt hely, illetve a mobilitási esélyek vizsgálata, a tanulmányok harmadik csoportja a kapcsolatokra fókuszál, arra, hogy ezek alakulásában milyen szerepet tölt be az egyetemi időszak alatt lakóhelyként szolgáló élettér, valamint az internetes szerepjátékokban való részvétel. Egy következő csoportosítási kritérium lehetne a témák hagyományos, illetve újszerű, jelentős vagy kisebb mértékben kutatott volta, az alkalmazott módszertan alapján történő besorolás. Gratulálok a szerzőknek, a szerkesztőknek és a mentoroknak ehhez a szakirodalmat gazdagító teljesítményhez, amelynek olvasóközönsége minden bizonnyal talál egyrészt friss eredményeket egy változásban lévő életszakaszról, másrészt hasznos elméleti, módszertani és empirikus útmutatásokat. Végül ismételen kiemelem annak a szakmai műhelynek a jelentőségét, amelyben ez a kötet létrejöhett, amelynek jelen munka „csak” indikátora, tünetegyüttese, és amelynek egyrészt méltán helye van a magyar ifjúságszociológiai szakirodalomban, másrészt példaértékű más tudományterületek számára is a fiatal kutatók és mentoraik együttműködése. Azt kívánom a tudományos karrierutat célul kitűző fiatal kutatóknak, hogy találják meg az ehhez hasonló szakmai műhelyek, inkubátorok, ugródeszkák keretében a számukra leginkább megfelelő pozíciókat.

Sólyom Andrea
(www.korunk.hu)